

UDK 613.81/.84(497.11)

ISSN 035-2899, 37(2012) br.3 p.154-159

ZLOUPOTREBA ALKOHOLA, DUVANA I DROGA KOD MLADIH U KNJAŽEVCU**ABUSE OF ALCOHOL, TOBACCO AND DRUGS AMONG THE YOUNG PEOPLE OF KNJAŽEVAC**

Dragana Mitrović (1), Rajko Zdravković (2), Jovica Đorđević (1), Danijela Ćirić (4), Emilio Miletić (3), Miloš Bogoslović (5), Ana Zlatković (1)

(1) ZDRAVSTVENI CENTAR KNJAŽEVAC, SLUŽBA ZA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU PREDŠKOLSKE I ŠKOLSKE DECE SA MEDICINOM SPORTA I SAVETOVALIŠTEM ZA MLADE, (2) ZAVOD ZA HITNU MEDICINSKU POMOĆ-JEDINICA BAR, (3) ZDRAVSTVENI CENTAR KNJAŽEVAC, SLUŽBA HITNE MEDICINSKE POMOĆI, (4) DOM ZDRAVLJA ZAJEČAR, SLUŽBA ZA ZAŠTITU ZDRAVLJA DECE I OMLADINE, (5) DOM ZDRAVLJA DOLJEVAC

Sažetak: U zdravstvenom smislu pod rizičnim ponašanjem se smatra svako ponašanje koje može da dovede do ugrožavanja zdravlja. Za period adolescencije je karakteristična pojava rizičnog ponašanja. Zloupotreba duvana, alkohola i psihoaktivnih supstanci je u dvadesetom veku i sada, na početku dvadesetprvog veka, poprimila epidemijski karakter. Cilj rada je bio da se ispita rasprostanjenost zloupotrebe duvana, alkohola i droga kod adolescenata u osnovnim i srednjim školama u Knjaževcu. Materijal i metode: anketiranje ispitanika je obavljeno u periodu od januara do februara 2011. godine. Anketiranje učenika bilo je anonimno i obavljeno je od strane članova Savetovaništa za mlade u Knjaževcu. Anketu je kreirao dr Jovica Đorđević, pedijatar iz Knjaževca, član Savetovaništa za mlade, po ugledu na anketu korišćenu u ESPAD studiji (ESPAD-European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs). Anketirano je 400 učenika osnovnih i srednjih škola u Knjaževcu po metodi slučajnog uzorka. Anketa se sastoji od 9 pitanja. Prosečna starost ispitanika je 15 godina. Rezultati i diskusija: od 400 anketiranih učenika 95,5 % smatra da su alkohol, droge i cigarete opasne po zdravlje ljudi. Da su opasnije psihoaktivne supstance od cigareta i alkohola, smatra 92,4 % anketiranih učenika. Oko 45% ispitanika misli da neko želi da proba duvan, alkohol ili drogu zato da bi skrenuo pažnju na sebe, 4,9% misli da će tako rešiti važne probleme, a 49,75% misli da je razlog radoznalost. Prosek godina kada su ispitivani probali cigarete prvi put bio je 13,5 godina, a to je uradilo 48,5 % ispitanika. U porodicama ispitivane dece ima pušača, i to u 74,7 %. Sa 14 godina u proseku prvi put su ispitanici probali alkoholna pića i to njih 89,6 %. Podatak da se u njihovim porodicama jednom nedeljno piju alkoholna pića dalo je 46,5% ispitanika, među 43,4% to je vrlo retka pojava, a kod 10,1% ova pojava je svakodnevna. Neku psihoaktivnu supstancu probalo je 12,7% ispitanika, a prosek godina kada su to prvi put uradili je 11,4. Od 400 ispitanika, 43,6% je odgovorilo da je informacije o štetnosti alkohola, duvana i droga dobilo od svojih roditelja, 42,2% da je te informacije dobilo sa televizije i interneta, 4,9% njih je te informacije dobilo od svojih drugova, 2,7% od svog lekara, 1,0% od nastavnika u školi, a 5,6 % su neki drugi, neoznačeni izvori informacija. Zaključak: dobijeni rezultati pokazuju da je upotreba cigareta česta pojava među adolescentima. Većina đaka potiče iz porodica u kojima ima pušača. Upotreba alkohola je veoma česta kod adolescenata u knjaževačkim osnovnim i srednjim školama. Često se u porodicama te dece, barem jednom nedeljno, piju alkoholna pića. Manji broj ispitivane dece poseže za drogama. Najčešće su probali droge zato što ih je neko od vršnjaka nagovorio i da bi bili „važniji“ u društvu. O štetnosti alkohola, droga i cigareta ispitanici najviše saznaju od roditelja, sa televizije, preko interneta, a u malom procentu od nastavnika i zdravstvenih radnika. Rezultati istraživanja pokazuju da je potrebna kontinuirana edukacija mladih, već u predškolskom i osnovnoškolskom uzrastu o štetnosti upotrebe alkohola, droga i duvana. Mladi, njihovi roditelji i druge značajne osobe iz okruženja dece, cela društvena zajednica, mediji treba da se uključe u programe koji promovišu štetnost alkohola, droga i duvana. Trebalo bi da se smanji dostupnost deci i duvana, kao i alkohola i droga. Savetovaništa za mlade, Dispanzeri za školsku decu u okviru Domova zdravlja, imaju veoma veliki značaj u promovisanju zdravih stilova života. Trebalo bi da povećaju svoje aktivnosti u smislu zdravstvenog vaspitanja dece.

Cljučne reči: adolescencija, duvan, alkohol, droga

Summary: In terms of health, risky behaviour is defined as any behaviour that could endanger health. The appearance of risky behaviour is characteristic for the period of adolescence. The abuse of tobacco, alcohol and psychoactive substances in the twentieth century and nowadays, at the beginning of the twenty-first century, has

taken on the epidemic character. The aim of this study was to investigate the prevalence of tobacco, alcohol and drug consumption among the adolescents in primary and secondary schools in Knjaževac. Material and methods: the survey was conducted in the period January-February 2011. The survey of pupils and students was anonymous and conducted by the members of the Counselling Center for Young People in Knjaževac. The questionnaire was created by Jovica Djodjević, a paediatrician from Knjaževac, a member of The Counselling Center for Youth and modelled according to the questionnaire used in the ESPAD study (ESPAD=European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs). Four hundred sample adolescents of primary and secondary schools in Knjaževac were surveyed. The poll consisted of nine questions. The mean age was 15. Results and discussion: of 400 surveyed adolescents, 95.5% believed that alcohol, drugs and cigarettes were dangerous to human health. Of 400 adolescents, 92.4% of the respondents considered that psychoactive substances were more dangerous than cigarettes and alcohol. About 45% of respondents thought that someone wanted to try tobacco, alcohol or drugs because it would draw attention on them, 4.9% thought that they would solve important problems in that way and 49.75% thought that curiosity was the reason. The average age when the respondents tried cigarettes for the first time was 13.5 years of age, which was done by 48.5% of the surveyed children. There were smokers in 74.7% of their families. On average the respondents tried alcohol for the first time at the age of 14, namely 89.6% of them did it. 46.5% of the respondents told that in their families they drank alcohol once a week, including 43.4% that did that very rarely and in 10.1% of families it was on a daily basis. 12.7% of the respondents tried psychoactive substances. They first did it at the age of 11.4. Of 400 respondents, 43.6% said that they got the information on the harmful effects of alcohol, tobaccos and drugs from their parents, 42.2% the information received from television and the Internet, 4.9% obtained the information from their friends, 2.7% from their physicians, 1.0% from the teachers at school, and 5.6% were other, unmarked sources of information. Conclusion: the results show that the use of cigarettes in the adolescent period is a very common phenomenon. Most respondents come from families where there are smokers. The consumption of alcohol by the pupils and students of Knjaževac is rather frequent. Alcohol is consumed at least once a week in the families of the surveyed children. A smaller number of the children dare to try drugs. Most often they try drugs because they have been persuaded by their peers and because they would like to be "more important" in their groups. Most respondents have learnt from their parents, television and the Internet about the harmful effects of alcohol, drugs and cigarettes. They get the information in a small percentage from their teachers and health workers. What is required is continual education of the young in kindergartens and schools about the dangers of alcohol, drugs and tobacco. Young people, their parents and other important figures in their lives, the whole community and the media should be involved in programmes that promote harmful effects of alcohol, drugs and tobacco. We must reduce the availability of tobacco, alcohol and drugs to children. Counselling Services for Youth and Paediatric Departments of Health Care Centres need to promote healthy styles of life. They need to increase their activities related to the health education of children.

Key words: adolescence, tobacco, alcohol, drugs

UVOD

U zdravstvenom smislu pod rizičnim ponašanjem se smatra svako ponašanje koje može da dovede do ugrožavanja zdravlja. Za period adolescencije je karakteristična pojava rizičnog ponašanja. Zloupotreba duvana, alkohola i psihoaktivnih supstanci je u dvadesetom veku i sada, na početku dvadesetprvog veka, poprimila epidemijski karakter [1]. I u našoj zemlji, rasprostranjenost bolesti zavisnosti i mentalnih poremećaja i poremećaja ponašanja uzrokovanih upotrebom psihoaktivnih supstanci (PAS) poslednjih godina dobijaju epidemijske razmere. Prevalencija ovih poremećaja zdravlja je u stalnom porastu. Istraživanja kod nas i u svetu ukazuju da konzumiranje alkohola počinje u sve ranijem životnom dobu. Osim toga, postoje podaci o povećanoj upotrebi psihoaktivnih supstanci od strane osoba starijih od 40 i 50 godina [2,3]. Konzumiranje alkohola i droga je u primetnom porastu u

mnogim zemljama, narocito centralne i istočne Evrope [1,3]. Prema izveštajima Svetske zdravstvene organizacije, zemlje u tranziciji su ovim problemom posebno ugrožene [4]. Nove, sintetičke droge zajedno sa već poznatim i smrtonosnim supstancama prosto preplavljaju ulice i trgove, gradove i sela [3]. Najčešći i mogući razlozi za po-sezanje za PAS, alkohol i cigarete su radoznalost, ugledanje na vršnjake ili ličnosti iz okoline, kao i na medijske ličnosti, pokušaj rešavanja životnih problema, dosada, buntovništvo prema starijima, npr. nastavnici i roditeljima, nedostatak samopouzdanja (kad su pod uticajem alkohola i droga usu-đuju se da urade stvari koje inače ne bi mogli), ali i neznanje i neobaveštenost [3,5]. Osim toga, droge i alkohol stvaraju trenutno zadovoljstvo, pa je i to jedan od razloga njihove zloupotrebe od strane mladih.

MATERIJAL I METODE

Anketiranje ispitanika je obavljeno u periodu od januara do februara 2011. godine. Anketiranje učenika bilo je anonimno i obavljeno je od strane članova Savetovališta za mlade u Knjaževcu. Anketu je kreirao dr Jovica Đođević, pedijatar iz Knjaževca, član Savetovališta za mlade po ugledu na anketu korišćenu u ESPAD studiji (ESPAD-European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs). Anketirano je 400 učenika osnovnih i

srednjih škola u Knjaževcu, izabranih po metodi slučajnog uzorka. Prosečna starost ispitanika je 15 godina. Ispitivanim adolescentima je pre sprovođenja ankete objašnjena svrha anketiranja, a zatim im je dato uputstvo o načinu popunjavanja ankete. Anketa se sastoji od 9 pitanja (slika br.1). Podaci u radu su prikazani deskriptivno, grafički i tabelarno, a statistička obrada dobijenih podataka vršena je pomoću distribucije frekvence i neposredne analize tabelarnih, grafičkih i deskriptivnih podataka.

Slika 1. Prikaz ankete koja je sprovedena u knjževačkim osnovnim i srednjim školama

UPITNIK ZA ĐAKE OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA
MOLIMO TE DA NA OVA PITANJA ISKRENO ODGOVORIŠ
ZAKRUŽIVANJEM JEDNOG PONUĐENOG ODGOVORA!

NIJE POTREBNO DA POTPISUJEŠ SVOJE IME, VEĆ SAMO
NAPIŠI NA VRHU PAPIRA SVOJ RAZRED I KOLIKO IMAŠ GODINA!

1. Po tvom mišljenju, jesu li alkohol, cigarete i droga opasni po zdravlje ljudi ?
  - a) da,
  - b) ne.
2. Od koga najčešće dobijaš informacije o opasnostima alkohola, cigareta i droge ?
  - a) od roditelja,
  - b) od drugova,
  - c) od nastavnika,
  - d) od svog lekara,
  - e) sa TV-a, interneta,...
  - f) ostalo
3. Šta je po tvom mišljenju opasnije :
  - a) cigarete,
  - b) alkohol,
  - c) droga.
4. Da li si nekada probao cigarete (duvan), i ako jesi, koliko si godina imao tada?
  - a) nisam do sada nikada probao cigarete,
  - b) probao sam cigarete prvi put sa _____ godina.
5. Da li puši neko od članova tvoje porodice ?
  - a) da,
  - b) ne.
6. Da li si do sada probao neko alkoholno piće (slatko vino, pivo, vino, rakiju,...), i koliko si godina tada imao?
  - a) nisam do sada probao nijedno alkoholno piće,
  - b) probao sam alkohol prvi put sa _____ godina.
7. Da li se u tvojoj porodici pije alkohol?
  - a) da, svakoga dana,
  - b) ponekad, možda jednom nedeljno,
  - c) vrlo retko.
8. Da li si ikada probao bilo koju vrstu droge (marihuana, LSD,extasi,...)?
  - a) ne,
  - b) jesam, probao sam _____ sa _____ godina.
9. Šta misliš, zbog čega neko poželi da proba cigaretu, alkohol ili drogu?
  - a. da bi skrenuo pažnju na sebe, bio „važniji“, u društvu,
  - b. misli da će tako rešiti probleme sa roditeljima, drugarima, u školi,
  - c. zato što ga neki drug na to nagovori, samo da proba.

HVALA NA SARADNJI !!!
TVOJE SAVETOVALIŠTE ZA MLADE

REZULTATI

Od 400 anketiranih učenika 95,5 % smatra da su alkohol, droge i cigarete opasne po zdravlje ljudi. Prosek godina kada su ispitivani adolescenti probali cigarete prvi put bio je 13,5 godina, a to je uradilo

48,5 % ispitanice dece. Sa 14 godina u proseku prvi put su probali alkoholna pića i to njih 89,6 %. Neku psihoaktivnu supstancu je probalo 12,7 % ispitanika, a prosek godina kada su to prvi put uradili je 11,4 (tabela br.1). Da su opasnije psihoaktivne supstance od cigareta i alkohola, smatra 92,4 % an-

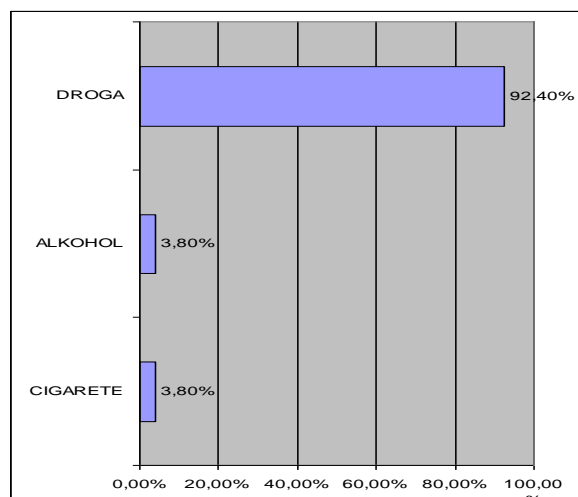
ketiranih učenika (grafikon br.1). Oko 45% ispitanika misli da neko želi da proba duvan, alkohol ili drogu zato da bi skrenuo pažnju na sebe, 4,9% misli da će tako rešiti važne probleme, a 49,75% misli da je razlog radoznalost (grafikon br.2). U porodicama ispitivane dece ima pušača i to u 74,7% . Podatak da se u njihovim porodicama jednom nedeljno piju alkoholna pića dalo je 46,5% ispitanika, među 43,4% to je vrlo retka pojava, a kod 10,1% ova po-

java je svakodnevna (grafikon br.3). Od 400 ispitanika, 43,6% je odgovorilo da je informacije o štetnosti alkohola, duvana i droga dobilo od svojih roditelja, 42,2% da je te informacije dobilo sa televizije i interneta, 4,9% njih je te informacije dobilo od svojih drugova, 2,7% od svog lekara, 1,0% od nastavnika u školi, a 5,6 % su neki drugi, neoznatcheni izvori informacija (grafikon br.4).

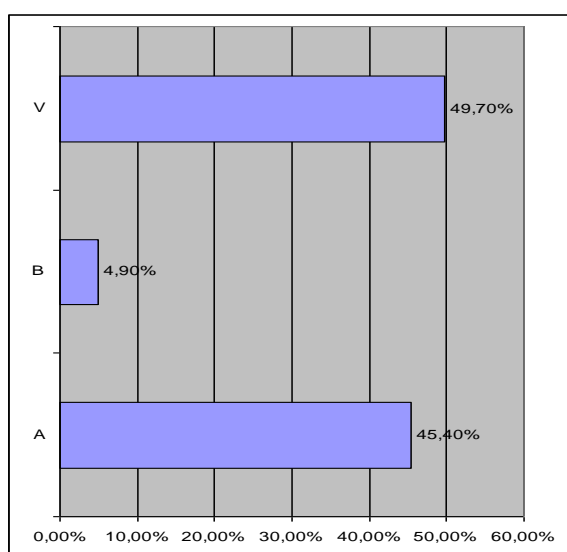
Tabela br.1. Navike adolescenata u vezi sa zloupotrebom alkohola, droga i cigareta u knjaževačkim školama

	Konzumiraju cigarete		Konzumiraju alkohol		Konzumiraju droge	
	n	%	n	%	n	%
DA	206	51,5	358	89,6	349	87,3
NE	194	48,5	42	11,4	51	12,7

Grafikon br. 1. Mišljenje dece o tome koja je supstanca štetnija za ljudsko zdravlje

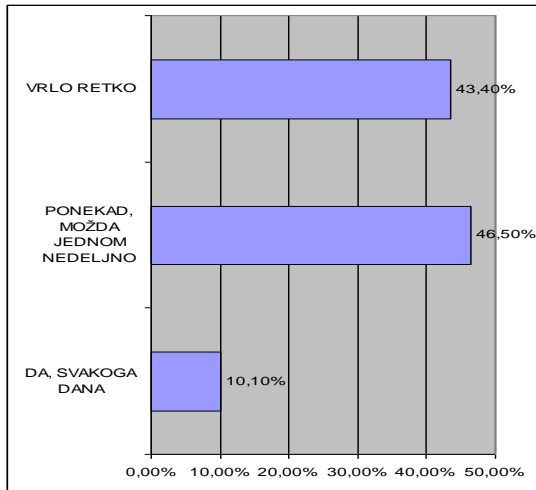

Grafikon br. 2 Razlozi za zloupotrebu alkohola, droga i cigareta kod knjaževačkih adolescenata

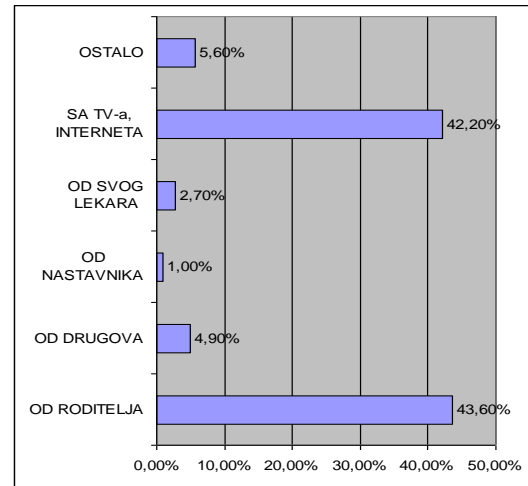

**A-da bi skrenuo pažnju na sebe, bio „važniji“ u društvu
B-misli da će tako rešiti probleme sa roditeljima, drugarima, u školi
V-zato što ga neki drug na to nagovori, samo da proba**

Grafikon br. 3. Zloupotreba alkoholnih pića među članovima porodica adolescenata

Grafikon br. 4. Izvori informacija mladima o štetnosti alkohola, droga i duvana

DISKUSIJA

Prema našem ispitivanju slučajno izabrane dece u knjaževačkim osnovnim i srednjim školama, pokazalo se da je pušenje cigareta česta pojava, jer je 51,5% ispitivane dece konzumiralo cigarete. Prvi put su konzumirali cigarete u proseku sa 13,5 godina. Ono što je karakteristično, jeste da je 74,7% dece odgovorilo da u njihovim porodicama ima pušača. Potvrđuje se tvrdnja da deca kod svojih rođaka, koji treba da im služe kao uzor za zdravo ponašanje, vide i kopiraju u svom ponašanju loše ponašanje u smislu zloupotrebe duvana [6]. Slično istraživanje rađeno je u Beogradu 2010/2011. godine od strane prof Ivana Dimitrijevića, gde su, takođe, kao ciljna grupa za ispitivanje bili učenici osnovnih i srednjih škola u Beogradu. U odnosu na učenike beogradskih škola, gde je duvan probalo 21% učenika, uočavamo da se među knjaževačkom decom više konzumira duvan [1]. U Austriji 45% učenika je probalo cigarete, u Bugarskoj 40%, u Hrvatskoj 38%, u Mađarskoj 33% dece, u Sloveniji 29%, a u Rumuniji 25% dece [1]. Prema ESPAD studiji iz 2008. Godine, u susednoj Crnoj Gori 34% ispitivane dece je konzumiralo duvan. Prosek godina kada su deca iz Crne Gore prvi put konzumirala cigarete je 15 godina [7]. ESPAD studija je rađena iste godine i u Srbiji i u Republici Srpskoj. Prema tom ispitivanju, pokazalo se da na nivou cele Srbije 46% dece konzumira cigarete, a po prvi put su ih probali sa 13,5 godina. U Republici Srpskoj 40% dece konzumira duvan, a u proseku su ga sa 9 godina po prvi put konzumirali [8,9]. Prema našem ispitivanju, ispitivanju prof Dimitrijevića i odrađenoj ESPAD studiji u Srbiji, Crnoj Gori i Re-

publici Srpskoj, vidimo da je konzumiranje duvana česta pojava među adolescentima [7,8,9].

Kao veoma česta pojava u knjaževačkim osnovnim i srednjim je konzumiranje alkohola, jer je 89,6% dece nekad konzumiralo alkohol, a to su po prvi put učinili u proseku sa 14 godina. U zemljama u okruženju to je takođe veoma česta pojava, kao i u samoj Republici Srbiji. Prema ESPAD studiji, u Srbiji 89,1% dece konzumira alkohol, a takođe su po prvi put konzumirali alkoholna pića u proseku sa 14 godina. Rezultati za Srbiju su u proseku slični kao za Knjaževac, dok manji broj dece u Crnoj Gori, a to je 74% i u Republici Srpskoj 75,1% konzumira alkohol [7,9]. Podatak da se u njihovim porodicama jednom nedeljno piju alkoholna pića dalo je 46,5% ispitanika iz knjaževačkih škola, među 43,4% ispitivane dece to je vrlo retka pojava, a kod 10,1% ova pojava je svakodnevna.

Prema istraživanju prof Ivana Dimitrijevića, u Beogradu je 57% dece konzumiralo alkohol, a isti procenat učenika je u Španiji i Poljskoj. Najmnje konzumenata alkohola imaju Island, 31% i Jermenija 35%. Najviše konzumenata među decom imaju Austrija i Danska sa po 80% dece, a sledi ih Češka sa 76%. Od zemalja u okruženju prednjači Bugarska sa 66%, zatim Slovenija sa 65%, Hrvatska sa 64%, Mađarska sa 59% i Rumunija sa 52% [1,10,11].

Prema podacima iz našeg istraživanja, u Knjaževcu, neku psihoaktivnu supstancu je probalo 12,7% ispitanika, a prosek godina kada su to prvi put uradili je 11,4. U Srbiji 15,1% dece je nekad konzumiralo neku vrstu droge, a u proseku sa 15 godina prvi put su konzumirali neku od droga [8]. U Crnoj Gori oko 6% učenika je imalo iskustva sa nekom od

droga, a prosek godina kada su prvi put konzumirali neku od droga je 15 godina [7]. U Republici Srpskoj prosek godina kada deca prvi put konzumiraju drogu je 15 godina, a podaci su dati za konzumiranje marihuane, ne za sve vrste droga, i to je 4,9% [9]. U Beogradu, prema istraživanju prof Dimitrijevića, 8% dece je koristilo marihuanu (nisu dati podaci za uopštenu zloupotrebu svih droga, nego pojedinačno) [1,10]. Slična istraživanja rade se i u Americi. Prema istraživanju NIDA (National institute of drug abuse) u Americi 2010. godine 35,5% adolescenata je konzumiralo neku vrstu droge, 55% ispitanih je koristilo alkoholna pića, a 31,7% njih je konzumiralo cigarete [12].

Od 400 ispitanika, 43,6% je odgovorilo da je informacije o štetnosti alkohola, duvana i droga dobilo od svojih roditelja, 42,2% da je te informacije dobilo sa televizije, interneta, 4,9% njih je te informacije dobilo od svojih drugova, 2,7% od svog lekara, 1,0% od nastavnika u školi, a 5,6% su neki drugi, neoznačeni izvori informacija. Na osnovu ovih podataka iz istraživanja sa adolescentima iz knjaževačkih škola zapažamo da deca često dobijaju informacije o štetnosti alkohola, droga i duvana od svojih roditelja, ali, takođe, čest izvor informacija su mediji. Međutim, istraživanje je pokazalo da deca ne dobijaju dovoljno tih informacija od zdravstvenih radnika, nastavnog osoblja u školama.

ZAKLJUČAK

Dobijeni rezultati pokazuju da je upotreba cigareta česta pojava među adolescentima. Većina đaka potiče iz porodica u kojima ima pušača. Upotreba alkohola je veoma česta kod adolescenata u knjaževačkim osnovnim i srednjim školama. Često se u porodicama te dece, barem jednom nedeljno, piju alkoholna pića. Manji broj ispitivane dece poseže za drogama. Najčešće su probali droge zato što ih je neko od vršnjaka nagovorio i da bi bili „važniji“ u društvu. O štetnosti alkohola, droga i cigareta ispitanici najviše saznaju od roditelja, sa televizije, preko interneta, a u malom procentu od nastavnika i zdravstvenih radnika. Rezultati istraživanja pokazuju da je potrebna kontinuirana edukacija mladih, već u predškolskom i osnovnoškolskom uzrastu o štetnosti upotrebe alkohola, droga i duvana. Mladi,

njihovi roditelji i druge značajne osobe iz okruženja dece, cela društvena zajednica, mediji treba da se uključe u programe koji promovišu štetnost alkohola, droga i duvana. Trebalo bi da se smanji dostupnost deci i duvana, kao i alkohola i droga. Savetovaništa za mlade, Dispanzeri za školsku decu u okviru Domova zdravlja, imaju veoma veliki značaj u promovisanju zdravih stilova života. Trebalo bi da povećaju svoje aktivnosti u smislu zdravstvenog vaspitanja dece.

LITERATURA

1. Dimitrijević I, Brković D, Dimčić-Tasić G, Anđelić S, Damjanović D, Nikolić D. Nivo znanja, stavovi i upotreba supstanci među učenicima osnovnih i srednjih škola u Beogradu 2010/2011-Pilot studija. Sanamed 2011; 6(1): 13-17.
2. Ramah A. Psihoaktivne supstance. Beograd: Interprint; 2001.
3. Dragišić-Labaš S, Milić M. Bolesti zavisnosti kao bolesti društva, porodice i pojedinca: Kritika nečinjenja. Sociologija 2007; 316.644:613.81/.84(491.11).
4. Vučković N. Prevencija narkomanije i ostalih bolesti zavisnosti (opštinski model). XVIII savetovanje terapeuta bolesti zavisnosti. Sijarinska Banja: 2002.
5. Iskra.org [homepage on internet]. Loznica: Ministarstvo omladine i sporta u saradnji sa udruženjem građana Iskra-Loznica, Ja imam zdrav stav-kampanja za sprovođenje zdravih stilova života (2011). Dostupno na: www.iskra.org.rs
6. Lazić B. To može biti i Vaše dete. Specijalna bolnica za lečenje bolesti zavisnosti Beograd: Beograd; 2007.
7. Mugoša B, Đurišić T, Golubović Lj. Evropsko istraživanje o upotrebi duvana, alkohola i droga među učenicima, izveštaj za Crnu Goru. Podgorica: Institut za javno zdravlje; 2008.
8. Ćirić-Janković S, Kisin Đ, Jović S, Kilibarda B, Bjeloglav D. Evropsko istraživanje o upotrebi duvana, alkohola i droga među učenicima u Srbiji, izveštaj za Srbiju. Beograd: Institut za javno zdravlje „Dr Milan Jovanović Batut“, Ministarstvo zdravlje Republike Srbije; 2008.
9. Šiljak S, Stoisavljević D, Niškanović J. Evropsko istraživanje o upotrebi duvana, alkohola i droga među srednjoškolicima, izveštaj za Republiku Srpsku. Banja Luka: Institut za zaštitu zdravlja Republike Srpske, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske; 2008.
10. Dimitrijević I. U veku droge-priročnik za porodicu i školu. Prvo izdanje. Petrovac na Mlavi: „Stojadinović“; 2007.
11. Hibell B, Guttormsson U, Ahlstrom S, Balakireva O, Bjarnason T, Kokkevi A et al. The 2007 ESPAD report: Substance used among students in 35 European countries. Project report, Stockholm: Modintyckoffset AB; 2009.
12. Nida.org [homepage on internet]. New York: Infofacts:Highschool and Youth trends (2011). National Institute of Health, National Institute of Drugabuse. Dostupno na: <http://www.drugabuse.gov/publications/infofacts/high-school-youth-trends>

Adresa autora:

Dragana Mitrović,
ZC Knjaževac, Služba za zdravstven
zaštitu predškolske i školske dece sa
medicinom sporta i savetovaništem
za mlade;

E-mail: draganamitrovic1981@gmail.com

Rad primljen:	10. 03. 2012.
Rad prihvaćen:	19. 05. 2012.
Elektronska verzija objavljena:	27. 12. 2012.